Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 193 (11090) | 1979 чылдың август 19, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, РКП-ниң Чиңгине секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушеску, ПКАП ТК-ның Бирги секретары З. Герек, БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал оларның-биле Крымга ужуражыышкыннарының болгаш беседаларының түңнелдерин СЭКП Төп Комитеди көрген.

Эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК бедии-биле үнелээн болгаш чүмү-биле түүлдүг деп көрген. Совет партия-чазаи делегациязының Венгрия Улус Республикага чоокта чаагы аян-чоруунуң үезинде ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар-биле Л. И. Брежневтиң чугаалажыышкыннарын база киириштир алырга, 1979 чылда Крымга ужуражыышкыннар болгаш беседалар иштики-даа, делегей-даа сорулгаларын шиитпирлээринге аңы-дуңма чурттарның демниг хөделиишкиннерин улам ыңай быжыглаарының оруунга чугула үе-чада болуп турар.

Эрттирген ужуражыышкыннарның онза ужур-дузазы түл дээрге, социалистиг күрүнелерниң үр үеликі кады ажылдажылгазынга тодаргай ужур-дузалыг перспективтиг айтырыгларның кол кичээнгейге турганы ол болур. Делегейниң социалистиг кеззэниң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары съездилер мурнунуң үезинче кирип турар, чаа ниитилелди тургузар талазы-биле ажылга эзлчеглиг улуг үе-чадаларны ынчан тодарадыр деп турар мындыг байдалда ол улам чугула.

Боттарының социал-политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдезинге социалистиг чурттар бурунгаар бүзүрелдиг бар чоруурун 1979 чылдың Крым ужуражыышкыннары көргүзүп турар. Капиталистиг делегейде кризистиг болуушкуннарның улам ыңайгы өзүлдези-биле тодаргайлаттынып турар байдалга деңнеп көрге ол чедиишкиннер онза тода болуп турар.

Ынчалзажок делегейниң экономиктиг байдалының нарыыдаашкыны оларга чамдык айтырыгларны база тургузуп турарын социалистиг чурттар барымдаалап турар. Ол чоруккa, чижээ, нефтини болгаш нефтепродуктуларны хереглеп турарының чедип алдынган бедик деңнелин хевээр арттырары, энергетика күүлерининиң чайгылыш чок өзүлдезин хандырары хамааржыр.

Үлегер-чижектери «Союз» дээр күүлүг газ дамчыдылгазының тудуун кады чоруткаңы, атомнуг электростанциялар тударының улуг программазы, энергияның чаа үнер дестерин шиңгээдип алыр талазы-биле күжениишкинниг ажыл, чаңчылчаан курлавырларны ажыглаарда эң депшилгелиг технологияны ажыглаарынче угланыышкын салыры болуп турар энергетика айтырыгларын шиитпирлээринге күжениишкиннерин каттыштырбышаан, социалистиг дем каттыштырылга чурттары боттарының улус ажыл-агыйын улам өстүрериниге туруштуг баазаны тургузуп турар.

Социалистиг экономикаларны кооперастаарын база специализастаарын калбартырынче болгаш ханыладырынче Крым ужуражыышкыннарының түңнелдериниг база илергейлеттинген угланыышкынны аңы-дуңма чурттар быжыы-биле эдерип турарын СЭКП ТК сеткил ханыышкын-биле айыткан. Ол угланыышкын эртем-техниктиг депшилгениң бедиктерин шиңгээдип алырынче, социализм чурттарының улустарының чаагай байдалын улам ыңай өстүрериниң эргежактырынга тарыштыр бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидиринче идегелдиг апар чыдар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң түүлдүг деп көргени кады ажылдажылганың үр хуусаалыг улуг программалары, бүдүрүлгени специализастаарын болгаш кооперастаарын үр үеликі хөгжүдер ,талазы-биле ийи талалыг документилерни ажылдап кылырының доостур чоокшулааны ССРЭ-ниң Күрү-планының, аңы-дуңма чурттар-биле кады ажылдажылгада киржип турар бүгү-ле совет министерстволарның болгаш ведомстволарның мурнунга национал болгаш интернационалчы улуг ужур-дузалыг харыысалгалыг чаа сорулгаларны тургузуп турар. Оларны амыдыралга чайгылыш чок боттандырары келир он бирги беш чылдың чарылбас кезээ болу бээр.

Аңы-дуңма социалистиг күрүнелерниң тайбыңның болгаш тайбың кады ажылдажылганың политиказынга чайгылыш чок хандыкшылдыын 1979 чылдың Крым ужуражыышкыннары база дагын көргүскен. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбазынче болгаш кызырарынче чайгылыш чок шугум, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче, политикада дүшкүүрлүг чорукту чавырылыышкынынга шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын немзэринче тодаргай угланыышкын, улустарның хамаарышпас хостуг хөгжүүр эргезин деткиир — Крым ужуражыышкыннарының үезинде тодаргай бадыткаттынган социалистиг даштыкы политиканың чугула угланыышкыннары ол-дур.

Амгы үениң делегей амыдыралының айтырыгларының айтырыы — ол дээрге боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин кызыгаарлаары болгаш сонсадыры-дыр. Социалистиг чурттарның бүзүрели-биле алырга, чогум-на харын ол угланыышкынга улуг базым стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында чаа совет-америк керээге ат салганы болган. Күрүнелерниң айыыл чок турар чоруунга шуут хамаарылгалыг эң нарын айтырыглар дугайты безин кайы-даа талага таарышкан шиитпирлээшкиннерни чаагай тура-сорук турда тып чер-ле болурун ол керээ бүзүрелдиг херечилел турар.

Шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының хереэнге депшилгени, ол сорулгаже угланган шимчээшкинни бүгү талалар боттандырган таварылгада харын хандырып болур. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленнишкиннерни кызырар талазы-биле чугаалажыышкыннарга, чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбазының сорулгазынга тураскааттынган өске-даа чугаалажыышкыннарга социалистиг чурттар боттуг шиитпирлээшкиннерни чүткүлүг дилеп турар болгаш Барын үүк чурттарын харыы күжениишкиннерже кыйгырып турар. Улам хөй чаа-чаа боо-чепсектерни, оон иштинде өлүрүкчү араатанзыг салдарлыг-даа, боо-чепсектерни, Барыын Европа чурттарының девискээрлеринге хөрлэлендир мөңнээр дээр наточу чамдык белүктерниң чүткүлүн агартыпкы дег ындыг чүве турбас болгаш туруп-даа шыдаваазы билдингир. Европада шериг күжүнүң деңи—херек кырында боттуг чүүл-дур. Ынчангаш ында удурланыштыр туржуп турар белүглежиишкиннерниң чепсектиг күштериниң болгаш чепсегленнишкиннериниң деңнелин базым санында кудуладыры чер-ле болдунар ергалыг.

Хельсинкиге хүлээп алдынган Түңнел айтының чүүлдерин долу хемчээлге чайгылыш чок боттандырары — Европаны быжыг тайбыңның, чаагай кожахелбэ: догуннаарының болгаш кады ажылдажылганың диви болдурарынга баран болур ийик, а бүгү аңы-дуңма социалистиг чурттар ол дээш туржуп турар.

Совет Эвилели Варшава Керээзиниң өске кежигүннери-биле кады Европага бүзүрежилгени быжыглаарының хемчеглерин калбартыр, социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелериң шериглериниң удурланыштыр туржуушкунун иошкадыр дээш чүткүлүг саналдап турар. Ол сорулга-биле ниити-европа конференциязын Варшава Керээзиниң киржичилериниң саналдаанын өзугаар АКШ-тың болгаш Канаданың киржилгези-биле чыыдыорары, Мадридке болур ужуражыышкынны чедиишкинниг эрттирери Европага болгаш бүгү делегейге политиктиг байдалды экижидеринге боттуг салдарын чедирип болур ийик.

Империалистиг болгаш гегемониchи ыйыышкынның объектизи болу берген бүгү улустар-биле социалистиг күрүнелерниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын улам ыңай быжыглаарының эргежок чугулазын Крым ужуражыышкыннарына онзалап демдеглээнин СЭКП ТК принципиалдыг чугула кылдыр санаан. Экспансионистиг политиказын Пекинниң уламчылап турарының айыылдының мооң-биле холбаштыр демдеглээн болгаш Вьетнам, Лаос база Кампучия-биле Совет Эвилелиниң эп-сеткил каттыштырылгазын база дагын бадыткаан. Чон бүрүзүнүң бодунуң салым-чолунуң ээзи болур эргези—ыдыктыг болгаш шыңгыы хүндлеттинер ужурлуг.

Кааз-даа каттышпас чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының бо чылдың сентябрьда Гаванага ажыттынар конференциязының тайбыңга ынакшылдыг, антиимпериалистиг, антиколониалисчи сорулгаларынга Совет Эвилели каттыжып турар болгаш ону деткип турар.

Аңы-дуңма партияларның болгаш чурттарның удуртукчулары-биле эш Л. И. Брежневтиң беседаларындан болдунуп турар сорулгаларны боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни алырын хамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга СЭКП ТК хүлээткен.

Бөгүн—ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнү

Советтиг Тываның ужар чүүл будуруулгези 1945 чылда Тыва Арат Республиканың араттың революстуг шериниң ужар чүүл звенозунуң ПО-2, Р-5 дээр бичии самолёттарынга үндезилеттинип тургустунган.

1951 чылда Тывага АН-2 дээр самолёттар баштай-ла кээп, улус ажыл-агыйының чарылбас кезээ болу берген. Олар мооң-биле ам 28 чылдың иштинде республиканың ырак-узак черлерин харылзаштырып, малчыннарның, аңчыларның, балыкчыларның, геологтарның кол транспорт үүлү-бооп турар. Ол-ла чылдарда ЯК-12, ЛИ-2 самолёттар, МИ-1, МИ-4 дээр вертолёттарны алган.

1964 чылда, Советтиг Тываның 20 чыл юбилейиниң хүнүнде, АН-24 дээр пассажир самолёду будуруулге черинге немешкен.

Дараазында чылдарда МИ-8 вертолёттар, ЯК-40, ИЛ-18 болгаш өске-даа хевириниң самолёттары Тываның ак-кан дээринге өстүп кээп, чаартылгаларны болдурган. Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының ачызында республиканың агаар транспорту улам-на хөгжүп турар. Оон чижээ, 1979 чылда ИЛ-76 дээр эң улуг чүүк самолёдунуң болгаш пассажирлер олурар ТУ-154 самолёттуң баштайгы рейстери болган. Бо хүннерде Кызыл—Москва аразында дорт агаар оруу ажыттынган.

ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге утпуштур социалистиг чарышка М. Жаворонковтуң удуртукан экипажы мурнуку одуругну эзлээн коллективтериң биржээзи. Экипаж хоорайлар аразының рейстерин чүгле тергиин эки деп үнелелдиг хандырып турар.

ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче—экипажтың командири В. И. Лаврениң, самолёт командири М. Жаворонков, ийиги ужудуучу Н. П. Королёв, бортмеханик Н. М. Дозур-оол.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Бистиң чурттуң найысылалы Москваның ажылчы чоннарының төдээлекчилериниң болгаш Москва гарнизонунуң дайынчыларының ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге турасказаткан байырлыг хуралы августуң 18-те Москвага болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Н. Н. Савинкин, Камгалал министрниң бирги орадакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы Л. Соколов, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев, камгалал министрниң орадакчылары, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары, партия, совет болгаш хөй-ниити черлериниң удуртукчулары олурганнар.

ССРЭ-ниң ужар чүүл үлепүрүнүң министри В. А. Казаков чыылганнарга чүве чугаалаан. Ол ышкаш Шериг-Агаар күштериниң Кол командылакчызының бирги орадакчызы ужар чүүл маршалы А. Н. Ефимов болгаш өскелер-даа база чүве чугаалаанар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны диниттиг адыш часкап хүлээп алганнар.

(СЭТА).

ПРОПАГАНДИСТЕР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Август 18-те Кызылга партия өөредилгезиниң четкизиниң пропагандистериниң семинары доозулган. Анаа бүгү районнардан болгаш Кызылдан 150 хире пропагандист марксисчи-ленинчи теориның болгаш коммунистиг тургузуушкунуң, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң, идеологтуг ажылдың чугула айтырыгларының талазы-биле биллии ханыладыр сорулга-биле өөренген.

Ниитилелди революстуг өзүбиле чаартып хөгжүдер ажыл-чорудулгазына бистиң партиявыс марксисчи-ленинчи өөредилгени удуртулга болдуруп турар, Совет кижилериниң мергежилиниң политиктиг, күш-ажылчы идепкейниң бедик болуру коммунистиг тургузуушкунуң чугула сорулгаларын чедиишкиниг күүседиринге улуг салдарлыг. Коммунистерниң, совет кижилериниң билиг-медерелин бедидиринге, политиктиг, күш-ажылчы идепкейин кедүрериңге улуг рольду марксисчи-ленинчи өөредилге ойнаар дээрзин «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дутайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн.

СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлериниге дүүштүр ажылчы чоннарны коммунистиг өзүта кижизидер ажылдың чугула кезээ болур партия өөредилгезиниң системазынга чаа өөредилге чылы «Ленинизм — амгы үениң революсчу тутуу» деп теманы өөренип сайгарары-биле эгелээр.

Пропагандистер семинарынга ол темага хамаарышкан лекциялары, практиктиг кичээлдерни организастаан.

Семинарның киржикчилеринге СЭКП Тыва обкомунуң секретарлары Г. Н. Долгополов, Д. К. Ооржак чүве чугаалаан, партияның область комитединиң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары, эртемденнер лекциялар номчаан.

Политиктиг чыыдыышкын, экономиктиг өөредилге четкилериниге чаа өөредилге чылының кол сорулгаларының бирээзи дээрге ажылдың ажыктыын болгаш шынарын экижидеринге база ажыл-агый чорудулгазының механизминиң салдарын күштелдирер дутайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын калбаа-биле таймылбырлаары болур. Бо талазы-биле республиканың пропагандистери РСФСР-ниң Күрү-планының киллис начальниги Г. С. Машавскийниң лекциязын дыңнаан.

Совет Эвилелиге, аңы-дуңма социализмниң чурттарына, марксизм-ленинизмге удур демиселиге империалистиг чурттарның эң реаксылыг күштери-биле шуут дем каттыштырган, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге чарылдырыкчы, улуг күрүнеирек, шовинисчи политиканы боттандырып турар амгы кыдат удуртулганың ажыл-чорудулгазын сойгалап ийеридири пропагандистериниң сорулгазы болур. Бо талазы-биле лекцияны семинарга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыракы Чөөн чүк институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, төөгү эртемниериниң кандидаты Р. М. Асланов номчаан. Семинар үезинде пропагандистер дуржулга солушкан, республикада чогаадыкчы эвилелдериниң ажыл-чорудулгазы-биле танышкан, теория талазы-биле биллии бедиптишаан, педагогика, методика талазы-биле мергежилин сайзырангайжыдарынга идиглиг тускай лекцияларны дыңнаан.

ХРОНИКА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш Глеб Григорьевич Байцурну РСФСР-ниң харылзаа министринге томуйлаан.

Малга чем белеткелиниң шалыпчы айы чоруп тур

ЭКИ ОРГАНИЗАСТААРГА

«Х Улуг хурал» совхозтуң № 1 хойжу бригадазының малчыннары Кызыл-Чыраада сиген кезилдезин бир демниг чорудун турар. Бригада 250 тонна сиген кезип белеткээр планын ам күүседир чеде берген. Малчыннардан Шавыраа Десши-оол 21 тонна сигенни, Чамдын Чижит-оол 23 тоннаны тус-тузунда белеткээннер.

Совхозтуң № 2 хойжу бригадазы сиген белеткелинче хожудап, организас чок киргениден 200 тонна сиген белеткээр планын чаа-да 30 хуу ажыргаан. Үш дутаар бригаданың көргүзүү оон-даа куду.

Бригадаларның сиген кезер шөлдерин дөмей хирезинде, көргүзүглери түге ындыг аңгы-аңгы болуп турарыл? Ажылды организастап турарының четпезинден, социалистиг зарышты дээштиг кылдыр тургуспаанындан мындыг байдал тургустунган. Ону болур-чогууру-биле тургузуп алыр болза, ажыл бүдүрүкчүлүг-даа болур. Оон тодаргай чижээ бо. Бистиң звенода А. Тас-оол, Т. Артел, К. Амыртаа, Ч. Талар-оол, Х. Седен-Хуурак олар тус-тузунда планнарын шагда-ла ажыр күүседиткен.

Бистиң бригадада мал чеми белеткээриче кирбээн чаңгыс-даа малчын чок. Ынчангаш планнывыстан ажыр амдаа 50 тонна сигенни белеткеп алырывыстың аргазы бар.

О. ТАС-ООЛ.

Кызыл район.

КҮҮСЕТТИНЕР

«Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырының мурнакчы хойжузу Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң адилекчизи Монгуш Кончукович Сагаан ам 35-чыл чедир малчыннан ажылдап турар. Хоочун хойжу ол үениң дургузунда Төрээн чуртунга дыка хөй малды өстүрүп берип, хөй-хөй тонна дүктү кыргып, дужаатан.

Монгуш Кончукович ам назы-хары дөгүй-даа берее чаңчыккан ажылын кагбайн, совхозтуң 514 баш ирген кадарын, чүм оттуг чайлагда эки семиртип турар. Ол бо чылын бир ирген 2,5 кг дүк кыргыыр планын 2,7 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Кызымаккай хойжу кадарган малын келир кыштан хүр ажырарының магадыларын амдыгааштан тургуза берген. Кыштаан шагда-ла септеп, курраг өдекти четчиг-биле бөлүп алган. Ам ог-бүле звенозу-биле мал чеми белеткээрин чүткүлдүг чорудун турар. Ол 10 тонна сиген кезип белеткээр планын 20 тонна кылдыр күүседирин хүлээнгеш, амга чедир 15 тонна ажыг хемчээлдиг сараттарны салган.

Алган хүлээлгеазын бүрүн күүседиринге малчын бүзүрелдиг.

М. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

НЕГЕЛДЕНИҢ КОШКААНДАН

Мал ажылының продукту-ларының шынарын экижидер дутайында айтырыг ажыл-агыйларын экономиказын кэдүрер болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер дээш партияның, чазактың салып турар сорулгалары-биле холбашкан.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың декабрь 8-те үндүргени доктаалын боттандырары-биле «Күрүнеге сүт, дүк, хой болгаш өскүү эдин база картофельди, чымчак ногаа аймаан садарының чаа өртектерин республикага доктаадыр дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1979 чылдың январьда тускай доктаалды хүлээп алган.

Ынчангаш 1978 чылдың январь бирден эгелээш, чаа өртектер өзугаар республиканың совхозтарындан күрүнеге садып ап турар бир тонна бирги сорттуң чалан сүдүнүң өртээ 321 рубль, ийиги сорттуу—300 рубль стандартка дүүшпес сүттүү—279 рубль болу берген. Оон ашгыда бирги сорттуң бир тонна сүдүн 10 градустан куду кылдыр соотканы дээш 5 рубльди база немей төлээр. Ол дээрге оон мурнунда төлеп турган өртектен бирги сорттуң сүдү 48 рубль, ийиги сорттуу — 45 рубль, стандартка дүүшпес сүт —37 рубль чедир улгатканы ол-дур.

Бирги чартык чылда республиканың ажыл-агыйлары 11.678 тонна чалан сүттү күрүнеге дужааган. Сүттүң ортумак үскүрү 3,71 хуу болган. Ол болза сүтке доктаамал турар ужурлуг үстүн нормазындан 0,19 хуу кудулаан-дыр. Оон түңнелинде 504 тонна сүт күрүнеге чедир дужааттынмайн барган.

Күрүнеге саткан бүгү сүттүң бирги сорттуу эрткен чылдың ол үезе-биле деңнээрге, 6,9 хуу кудулаан азы республиканың ажыл-агыйларындан кирген сүттүң чүгле 33,6 хуузу бирги сорттуу. Бо талазы-биле эки түңнелди Тес-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары чедип алган. 1979 чылдың бирги чартыында Тес-Хем районуң ажыл-агыйларының ийиги дужааган сүдүнүң 98,7 хуузу бирги сорттуу болган. А эрткен 1978 чылдың ол үезинде бирги сорттуң сүдү ада 55 хуу турган. Улуг-Хем районуң ажыл-агыйларындан кирген бирги сорттуң сүдү эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 22,9 хуу түн сүдү дөңгүп-ле 2,4 хуу, «Алдан-Маадыр» совхозка — 0,9 хуу, «Искра» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарга 3,3—3,8 хуу болган. Ол ышкаш Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының күрүнеге садып турар сүдүнүң шыны база куду.

Бо үстүнде фактылардан алырга, сүттүң шынарын экижидер айтырыгже дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери кошкак киреэнгей салып турары тодаргай-дыр.

Бирги чартык чылда ажыл-хозтуң Торгалыгда сүт-бараан фермаларының, «Улуг-Хая» совхозтуң Алдын-Шыны сүт-бараан фермазының күрүнеге дужааган сүдүнүң үскүрүн 0,4 хуу, Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының сүдүнүң үскүрүн —0,3 хуу, болгаш Хайыракан сүт-бараан фермазының сүдүнүң үскүрүн — 0,8 хуу кудулатканы илерээн. Оон түңнелинде чангыс-ла ол хыналда кылган хүнде келген сүттен үстүн хуузун кудулатканы-биле күрүнеге 375 кг сүт чедир кирбейн барган.

Сүттүң үзүнден оон саналгыын деңнээн хамааржыр. Ындыг турбуже, үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары, зоотехниктери сүт-бараан фермаларының эргелекчилери олче сагыш салбайн турары алдеп. Улуг-Хем районуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги В. Соболев сүттүң шынарын экижидер айтырыгларже кичээнгейни кошкаткан.

Чамдык сүт-бараан фермаларында санитардыг байдалы эвес. Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле эптежип болбас. Ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларында отчёт кылыр кижилерниң харыысалга чогун сүт заводунуң чамдык ажылчыннары ажыглап турар. Оон чижээнге ындыг фактыларны көргүзүп болур. Чоокта чаа, августуң үезинде, республиканың кедээ ажыл-агый продуктуларын садарын болгаш шынарын хынаар күрүне инспекциязының ажылдакчылары Шагаан-Арыгның сүт заводун хынаан. Оон түңнелинде «Күш-ажылдың хостуу» совчоруур деңнелге дүүшпес. Сүт лабораторияларында реактивтер болгаш савалар, өске-даа херекселдер четпес. Ылаңгыл сүт шүүр тускай шүүрлер, лавсандан кылган материаллар, сава чуур сода эвилдириг Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында чок бооп турар. Сүт соодукчулары, сүттүң хирин арыглаар тускай херекселдер хөй кезиниде чок. Бо четпес херекселдерни четчелеп алыры-биле ажыл-агыйлар республиканың «Зооветснаб» черинге чагыны кирбейн турар.

Чайгы үеде сүт-бараан фермаларының турар чайлагларына сүт соодарынга ажыглаар доп белеткээрин кайы-даа ажыл-агый кылбайн турар.

Сүттүң шынарын экижидер талазы-биле республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозу районнарда кедээ ажыл-агый эргелелдериниң негелдеги кошкак салып, чогуур өй-шаанда хыналданы чорутпайн турар. Сүттү шын хүлээп алыр, оон шынарын шын тодарадыр талазы-биле сүт заводунга тускай кижилерни тургускаш, оон шалың төлевирин хамаарышкан совхозтарындан бээр кылдыр чурумчудары чугула. Сүт хүлээп алыр ындыг кижилериң Кызылдың сүт комбинадынга 5-7 хонуктуң семинарынга өөредир болза чогуур. Сүттүң шынарын экижидерни чедип алырынче совхозтарның удуртукчулары, специалистери улуг кичээнгейни салыр хүлээлгелиг.

Х. ЧЫМБА.

Кедээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле республикада күрүнеге кол инспекторунуң орадакчызы.

Шынар—ажылдың көрүнчүү

көвүдээн. Тес-Хем районуң «Чодураа» совхозу бирги чартык чылда 149 тонна чалан сүттү күрүнеге дужааган, оон 97,7 хуузу бирги сорттуу. «Тес-Хем» совхозтуң саткан 96,4 тонна сүдү шуптузу бирги сортка кирген.

Ынчалзажок чамдык чердериниң дужаап турар сүдүнүң сорту ам-даа куду. Чижээ, Таңды районуң совхозтарының саткан сүдүнде бирги сорттуу чүгле 48,6 хуу. Чөөн-Хемчиктиниде — 42,2 хуу болуп турар. Улуг-Хем районуң «УТКА 25 чылы», Каа-Хемниң «Ленинчи орук», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» болгаш Таңдының «Революцияның чалбыжы» совхозтарындан күрүнеге дужааттынган бирги сорттуң сүдү 50,9 —62,8 хуузу эзлеп турар. Бо талазы-биле байдал ыландыр. Чөөн-Хемчик районда ковчуг багай. Ол районда ажыл-агыйларның күрүнеге дужааган сүдүндеи бирги сорттуу чүгле 10,3 хуу болган. Ында «Октябрь 30 чылы» совхозка бирги сорттуу берген 141 тонна сүттү ажыл-агыйларга дедир эгиткилээн. Оон иштинде Таңды районуң ажыл-агыйларынга 48,6 тонна, Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйларынга —42,4 тонна, Дуржулга станциязынга —22,1 тонна, Бии-Хемниң «Өөк» совхозунга 12,4 тонна, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхозунга—10,4 тонна сүттү дедир эгиткен.

Үстүнде четпестерниң уламыдан республиканың ажыл-агыйлары 102.377 рубльди чедир албаан. Оон иштинде сүттүң ажыг болгаш хирлиг болганындан 46.239 рубль база стандартка дүүшпес шынардыг болганындан 56.118 рубль чедир алдынмаан. Ылангыя Таңды районуң ажыл-агыйлары 36.491 рубльден, Чөөн-Хемчиктиң 21.967 рубльден когараан.

Чамдык ажыл-агыйлар сүт заводунче чорудар сүдүн деңнелевес, деңнээн база үскүрүнүң хуузун фактурага айыгпас, сүт сеорткен машиналарны пломбалавас чоруктар бар. Ол канчап-даа шын хозтуң Торгалыгда сүт-бараан фермаларының, «Улуг-Хая» совхозтуң Алдын-Шыны сүт-бараан фермазының күрүнеге дужааган сүдүнүң үскүрүн 0,4 хуу, Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының сүдүнүң үскүрүн —0,3 хуу, болгаш Хайыракан сүт-бараан фермазының сүдүнүң үскүрүн — 0,8 хуу кудулатканы илерээн. Оон түңнелинде чангыс-ла ол хыналда кылган хүнде келген сүттен үстүн хуузун кудулатканы-биле күрүнеге 375 кг сүт чедир кирбейн барган.

Сүттүң үзүнден оон саналгыын деңнээн хамааржыр. Ындыг турбуже, үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары, зоотехниктери сүт-бараан фермаларының эргелекчилери олче сагыш салбайн турары алдеп. Улуг-Хем районуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги В. Соболев сүттүң шынарын экижидер айтырыгларже кичээнгейни кошкаткан.

Чамдык сүт-бараан фермаларында санитардыг байдалы

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КҮЧҮЛҮГ ЧАЛГЫННАРЫ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ИЙИ ДАКПЫР МААДЫРЫ, АВИАЦИЯНЫҢ ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИГИ Н. СКОМОРОХОВ

ССРЭ-нин Агаар флодунун хүнү —бүгү улустуң башпайгы байырлалдарының биразаи болур. Ол хүнүү демдеглеп эртпиреин Совет чазак 1933 чылда доктаатка. Ол байырлал болза Ада-чурттуң авиациязының сүр-күжүнүн, ужудукчуларның, штурманнарның, авиаспециалистернин, эртемденнерниң болгаш конструкторларның, авиация улетпүрүнүн ажылдакчыларының база ДОСААФ кежигүннериниң хөй санныг армиязының чедишкиннериниң көрүлдези болур.

Совет авиациязын тургустуңнаны болгаш хөгжүлдези — В. И. Ленинниң адыбиле тудуш харылзаалыг. 1917 чылдың ноябрь 10-да оон айтыышкыны-биле авиация комиссарларының болгаш агаарга ужудуушкунуун бюрозун тургускан. Ол хүн авиаторларның баштайгы отрядын четчеләэн. Ленинчи декретти өзүгаар 1918 чылда Ажылчын-тараачыннарның Кызыл Армиязын организастап эгелээри билек, агаар флоду улам хөгжээн.

Коммунистиг партия, Совет чазак В. И. Ленинниң чагыын күүсетпишаан, чурттуң экономика болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынче, авиация улетпүрүн хөгжүдериниче, оон эртем-эксперименталдыг баазазын калбартырынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Агаар флодун тургузарын совет эрге-чагырганын баштайгы чылдарында бүгү улустуң хөрээ кылдыр чарлаан турган. Оон ачызында делегейниң ийги дайыны эгелээринин мурнунда бистин авиациязыс ужудуушкун-техниктиг кергүзүглериниң талазы-биле делегейде эки хевирлериниң санынга кирген турган.

Ол үеде «Кымдан-даа ырак, кымдан-даа дүрген болгаш бедик ужар!» деп кыйгырыг совет авиаторларның дайынчы кыйгырыы апарган. Совет Эвилелиниң ужудукчулары 30 чылдарда өлөөн каш делегей рекордтарын тургускан. 1934 чылда челюскинчилерниң амы-тынын А. Ляпидевский, С. Леваневский, В. Молоков, Н. Каманин, М. Слепнев, М. Водопьянов, И. Доронин ужудукчуларның камгалаан алганы совет кижилериниң төөгүзүнге маадырлыг эпопея боон артып калган. Ол маадырлыг чорук дээш бо ужудукчулар Совет Эвилелиниң Маадыры аттарны эн баштай алганнар.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет авиация берге шылгалданы эрткен болгаш партияның, чонның идегелин бүзүредип шыдаан. Дайын чылдарында бистиң ужудукчуларывыс дайынның бүдүүн турганы бүгү самолёттарының үштүн бир кезиин, азы 77 мүн самолётту узуткаан. Олар кайгамчык эрес-маадырлыг чоруун көргүскен. 350 ужудукчу боттарының машиналары-биле дайынның хөй санныг техниказын өртүдип, амы-тынын берген. А. Авдоев, Н. Гастелло болгаш Г. Храпай оларның маадырлыг чоруун чон утпас.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга Шериг-Агаар күштериниң маадырлыг чоруун Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедик-биле үнелеп көрген. Авиация кезектериниң болгаш каттыжыышкыннарының 60 ажыг хуузу орденнер-биле шаннаткан, 288 авиакаттыжыышкынга гвардейжи атты тывыскан. Дайынчы даалганы эки күүсеткени, эрес-маадырлыг чоруу дээш 200 мүн хире ужудукчу чазактың шанналарын алган. Олардан 2420 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. 65 ужудукчу ийи дакпыр, а И. Н. Кожедуб биле А. И. Покрышкин үш дакпыр Маадырлар болган.

Бистиң чуртувус ам үжен ажыг чылдар дургузунда тайбың байдалда чурттап турар. Совет улустуң революсчу чаалап алышкыннарын армия болгаш флоттуң дайынчылары-биле кады Шериг-Агаар күштери ыдыктыг камгалап турар. Боттарының Конституцияда айыттынган хүлээлгезин күүсетпишаан, олар Төрээн чуртунуң дээрин карак өгу дег камгалап, кандыг-даа халдакчыны өйтүр шаварынга кеззеде белен байдалда туруп турар.

Дайын соолунде чылдарда ужар түүл таныттынмас кылдыр чаартының сайзыраан. Үнден дүрген ужар болгаш ыракшыл техника-биле авиация хандыртынган. Амгы үеним самолёттарының тактика-техниктиг көргүзүглери эн-не нарын айтырыгларны шиитпирлеп шыдаар аргалыг.

Амгы хүннерде авиация кезектериниде күженишкиниг өөредилге чоруп турар. «Социализмниң чаалап алышкынларын ыдыктыы-биле камгалаар, дайынчы мергежилдин деннелин доктаамал бедидер, дайынчы белен чорукту бедик деннелге тургузар!» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарышты калбартышаан, бистиң авиаторларывыс, бүгү дайынчылар-биле бир демей, боттарының политиктиг болгаш дайынчы белен чоруун доктаамал бедидип турар. Дыка хөй дайынчылар «Алдарлыг шериг ужудукчу», «Алдарлыг шериг штурман» деп хүндүлүг аттарны алган.

Совет авиациядаа космонавтика укталып тывылган. Соолгу чаарби чылдарның дургузунда космонавтика кайгамчык дүрген хөгжээн. 46 совет космонавт октаргай делегемнеринге ужуткаш келген. Ол ужудуушкуннарга социалистиг дем каттыштырылга чурттарының дөрт космонавтызы киришкен.

Коммунистиг партиязынга, чонунга кызыгаар чок бердинген бистиң шериг ужудукчуларывыс Төрээн чуртун камгалаарынга кеззеде белен, кандыг-даа халдакчыга өлүмнүг соогушкунну берип шыдаар.

Бөгүн бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннары чанчыл апарган байырлал — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүн күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүн байдалында демдеклеп турар. Бо байырлалды бир-ле дугаарында 1933 чылда демдеглээн, Совет ужар түүлүн маадырлыг төөгүзү В. И. Ленинниң ады-биле, Коммунистиг партия-биле сырый холбаалыг.

Совет ужудукчулар Төрээн чурттуң идегээн нарын техниказы — янзы-бүрү хевирниң самолёттары-биле эн-не ырак, эн-не дүрген болгаш эн-не бедик ужарының талазы-биле делегей рекордтарын тургузуп, боттарының бедик мергежилин көргүзүп келгеннер. М. М. Громов, П. Б. Юмашев, В. П. Чкалов, Г. Ф. Байдуков, А. В. Беляков болгаш өске-даа дыка хөй атсураглыг ужудукчулар Улуг Октябрьның чуртун улам алдаржыдып турганнар.

Совет дайынчы ужудукчулар Хасан хөлге болгаш Халхин-Гол хемге япон милитаристерге удур агаар тулчуушкуннарынга, Испаниянын дээринге фашистерге удур демиселге-даа бедик дайынчы аргалыын, коргуш чок, маадырлыг чоруун көргүскеннер. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет ужудукчулар 4 миллион хире дайынчы ужуп ууушкуннерни кылган, дайынның 55 мүн самолёттарын узуткааннар.

Ленин орденниң болгаш Октябрь Революциязы орденниг Хамааты ужар түүлүүн ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнүн бүгү совет улус-биле кады төлептиг уткып, калбаа-биле демдеглеп турар.

Дайын соолунда чылдарда хамааты ужар түүлүн хөгжүлдезинге улуг бурунгаардаашкын кылдыган. Агаар оруктарынче ИЛ-12, ИЛ-14, АН-2, ИК-12 дээр чаа самолёттар ужуп үнген. 1956 чылда чурт иштинин болгаш чурттар аразының-даа шугумнарынче Аэрофлоттуң эн баштайгы реактивтиг самолёду—ТУ-104 үнген. Совет Эвилели ол самолёт-биле хамааты ужар түүлге реактивтиг техниканың үе-чадазын ажыткан. ТУ-104-түң соонда, агаар оруктарынга ИЛ-18, ТУ-144, ТУ-124, АН-12, АН-24 дээр самолёттар ажылдап киргилээн.

Хамааты ужар түүлүүн пассажир сөөртүлгезинин иштин хемчээлинге үлүү чылдын-на улгадып, амды үеде оон 33 хуузу чеде берген. А 3—4 мүн километр хире ырак-узак черлерге чоруп турар пассажирлериниң 60—80 хуузу Аэрофлоттуң ажыын көрүп турарлар. Агаар оруктары бо хүннерде бистиң чурттуң үш мүн бет чүс ажыг хоорайларын болгаш чурттакчылыг черлерин хаалыштырбышаан, интизиби-биле сес чүс мүн километр чедир шөйлүп чоруткан.

Аэрофлоттуң ажыл-чорудулгазында чурттар аразынга ужудуушкуннар чугула черни эзлеп турар. Бистиң чурттуң чурттар аразынга эн-не баштайгы агаар оруу В. И. Ленинниң айтыышкынын өзүгаар Москва-биле Германиның аразынга ажыттынган. Амгы үеде «Аэрофлот» деп сесту бомбурзектиг дыка хөй чурттарында билир болгаш чаа хевирлиг ИЛ-62, ТУ-154, ТУ-134 самолёттары делегейниң 87 чурттарынче ужуп турар апарган. Москва, Ленинград, Киев, Минск, Вильнюс, Ереван, Ташкент, Иркутск, Хабаровск дээн ышкаш хоорайлардан хүннүн-не даштыкыже он-он самолёттар ужуп чоруп турар.

Бистиң үевисте самолёт көдээ черлерге транспорт түүлү болбушаан, бүдүрүлгениң өнсөк-херекселдериниң база биразаи апарган. Бок үнүштерни узуткаарының талазы-биле ажылдың 70 ажыг хуузун болгаш үнүштерни хоралакчылардан, аарыглардан камгалаарының талазы-биле ажылдың барык чартык кезиин ужар түүл кылып турар. Ындыг ажылдарының хемчээли улам улгадып турар. Чижээ, 1960 чылда 22 миллион гектар шөлдү агаардан арыглаан болза, оон хемчээли 1976 чылда барык 85 миллион гектар чеде берген. Ужар түүлү көдээ ажыл-агыйга ажыглаарының талазы-биле бистиң чурт делегейниң бүгү чурттарының кылып турар бүгү ажылдарын каттыштыраргадаа оон хөйү кылып турар.

Тоску беш чылда Аэрофлоттуң самолёттары 433 миллион ажыг пассажирлерни, 11 миллион тонна янзы-бүрү чүүктерни дажыглаан болгаш агаардан 430 миллион гектар шөлдү болбаазыраткан. Ол дээрге эрткен бүгү 47 чылдарда кылдынган ажылдардан хөй-дүр.

Онгу беш чылда Аэрофлоттуң мурнунда улуг сорулга салдынган: беш чыл иштинде 555 миллион ажыг пассажирни болгаш 14 миллион тонна ажыг чүүктү сөөртүр, 472 миллион көдээ ажыл-агыйга шөлүн болбаазырадыр ужуруг.

Техника чеже-даа хөгжүүр болза, бүгү түүлдү түгле кижилер харылаар, башкарар болгай. Чурттуң хамааты ужар түүлүнде Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың 200 ажыг Маадырлары, 400 хире алдарлыг ужудукчулар, штурманнар, мун-мун бирги чергениң специалистери, күш-ажылдың шалыпчылары ажылдап, партияның XXV съездизинин шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Тыва ужар түүл будүрүлгезинин ажылдакчылары боттарының байырлалын база-ла чедишкиниг уткааннар. Агаар транспорту бистиң республиканың транспортунуң кол хевирлериниң биразаинде санадын турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң хүн бүрүде сагыш салыышкынының ачызында республиканың транспорт хереглелин амгы үеним болбаазырааргай самолёттары орденниг А. Х. Чимий-оол, ужудукчулар Ш. Х. Ондар, М. М. Мунзук болгаш өскелер-даа ужар түүл будүрүлгезинде ондан үжен чыл чедир ажылдап, аныктарның дагдыныкчылары, кезеде улегер-чижектиг мурнакчылар боон турарлар. Ол ышкаанын салгалдың ужудукчулары Ш. Ондар, Н. Дозур-оол, Б. Оюн, А. Трыков, В. Колупаев болгаш өскелер-даа коллективте хүндүткелги чедип алган, онгу беш чылдың мурнакчылары боон турарлар.

Байырлал мурнуу чарында бистиң ужудукчуларывыс кедээ ажыл-агыйга шөлдериниг химиктиг арыглаашкын ажылын чедишкиниг доозун, дыка хөй гектар шөлдү агаардан арыглааннар. Борис Оюнуң АН-2 самолёдунун экипажы бо талазы-биле бирги черни алган. 1979 чылда тыва ужар түүл будүрүлгезинин эн тергиин экипажы деп хүндүлүг атты чедип алган. Ол экипаж шаннаалар-биле чергелештир УАЧД-же чоруур халас пучёвканы база алган. Сергей Маслан, Валерий Евстигнеев, Владимир Белекпен оларның удуртканы МИ-8 вертолёттарының экипажтары онгу беш чылдың эрткен үеинде социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эдлеп келтеп. Самолёт командири П. Мякотин, ийги ужудукчу П. Нефедов, корабль командири А. Литвиненко, ийги ужудукчу И. Семенников, бортмеханик А. Струков оларның АН-2 болгаш база ЯК-40 самолёттарының экипажтары 1979 чылдың баштайгы чартыында чарыштың түүнделерин өзүгаар тиилекчилер кылдыр санаткан.

Тыва ужар түүл будүрүлгезинин коллективи онгу беш чылдың дөртку чылынын чеди айлар планын бүгү көргүзүг талазы-биле чедишкиниг күүсетпишаан, СЭКП-ниң XXV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин, беш чыл планын амыдыралга боттандырарынга төлептит үлүүн киирер дээш кызымаккай ажылдап турар.

П. ЕЛКИН,
авиабудүрүлгеде парторганизация секретары.

Тываның ак-көк дээринде

Тыванын тараа шөлдерин бок үнүштерден арыглаарынга болгаш янзы-бүрү хоралакчылардан камгалаарынга АН-2 самолёттар калбаа-биле киржип турар. Олар чылдын-на оон-он мүн гектар шөлдерни агаардан арыглап, ажыл-агыйларны бедик дүжүт алырынга дузалап турар. Онгу беш чылдың дөртку чылында тыва авиаторлар бо талазы-биле база чедишкиниг ажылдааннар. Республиканың совхозтарының барык чеден беш мүн гектар тараа шөлүн олар болбаазыраткан. Аваа дыка хөй экипажтар идепкейлиг киришкен. Оларның аразынга калбарган социалистиг чарыштың бирги черни Борис Оюнуң экипажы чедип алган.

ЧУРУКТА: Б. Оюн болгаш ийги ужудукчу В. Колупаев олар ужудуушкун мурнуу чарында.

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Бистер ынчан самолёт хамаан чок автомобиль деп сөстү билбес турган бис. Кажан мен Кызылга келгеш, шериг албаны эрттирип турумда, мени ужар түүл кезээнге киирип каан. Орта эдээн каш По-2 дээр бичии самолёттар турган чүве. Оларны башкарып, ужударынга Тыванын эн баштайгы ужудукчузу Чооду Кидиспей бисти өөреткен.

Сөөлүнде билип кээримге, Чооду Кидиспей деп кижи 1938 чылда-да ужудукчулар училищезин доскаш, Тывага бир дугаар ужудукчу боон келген кижи болган. Ол бисти чүгле ужудукчу эвес, мотокезектиг хөрээнге өөредип, кажан-даа быжыг тура-соруктуг болурунга кижизидип турган.

Ынчаарда бистин үлүүвүске берге болгаш харыысалгалыг хүлээлге онаажып турган. По-2 дээр бичии самолёт Тыванын бүгү девискээринге ачы-дузалыг транспорт түүлү боон турган. Бир катап Тожу райондан дувреңчиг медээ келген: иви кадарчызы Узун-Дамдын деп кижи адыгга таварышкаш, оон-биле демисешкен түннелиде, аар балыгланган. А оон турлаа дыка ырак, тайга-сында турган. Ужудукчу Алексей Буянович Ёнзак болгаш оон-биле кады чораан эмчи ону үш хонук дургузунда дилеп тыпкаш, ивижиниң амы-тынын алган.

А. Ёнзак Тыванын дээринге ийи миллион ажыг шакты ужудуп эрткен, алдарлыг ужудукчу. Ол дээрге, Тыва АССР-ниң Х. Хопуя, Ч. Шимит, С. Хуаан-оол дээн ышкаш баштайгы ужудукчуларының бирозун боон турар.

Алдарлыг ужудукчу А. Ёнзак бо хүннерде тыва ужар түүл будүрүлгелиниге үргүлчү барып, бодунуң байлак дуржулгазын аныктарга дамчылын берип турар.

Н. ОЮН.

● ● ●

Республиканың ужар түүл будүрүлгезинде янзы-бүрү конструкциялыг вертолёттар бар. Ылаңгыя МИ-8 дээр вертолёт коллективтиң план күүседиринге улуг идигни берип турар. Ол вертолёттар ырак-узак черлерге чүүк чедирип, пассажирлер сөөртүрүнге дыка таарымчалыг. МИ-8 вертолёт МИ-1, МИ-4-терге бодааргa, хөй чүүк алыр, күчүлүг машина.

Онгу беш чылдың баштайгы чартыында В. С. Шейконун МИ-8 вертолёт экипажы (ийиги ужудукчу А. Г. Ногин, бортмеханик К. С. Тонтоев) чедишкиниг ажылдаан. Экипаж хөй хемчээлдиг чүүктерни болгаш чүс-чүс пассажирлерни сөөрткен.

ЧУРУКТА: МИ-8 вертолёттуң бортмеханиги К. С. Тонтоев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

● ● ●

Бир дугаар

1940 чылда Кызылдың 2 дугаар школазы ажыглаага кирген. Ынчан аңаа Петр болгаш Павел Королёв алышкылар баштайгы авиамодельдиң болгумун организастааннар. Аңаа күзелдиг-де бүгү өөренник-чилер кирип турганнар.

Королёвтарның төлевилелин өзүгаар Тывага бир дугаар планерни ынчан кылган. Ону Тыванын баштайгы ужудукчузу Чооду Кидиспей Кызылдың баштайгы аэродромунуң девискээринге По-2 деп самолёт-биле агаарже кодургеп соонда, Кызылдың кырынга ужудуп шенээн. Орта республика наймылалының ажылчы чоннары болгаш авиамоделистер чыгып келген турганнар. Ол баштайгы планер Кызылдың кырынга бир дээскиннеп соонда, аэродромга кээп хонупкан.

Т. МОНГУШ.

Совет Чепсектиг Күштерниң күчү-шыдалы ужар түүлде деп дорту-биле чугаалап болур. ССРЭ-ниң Шериг-Агаар күштери амгы үеним эн-не сайзыраңгай техниказы-биле, ыракшыл болгаш бедик ужугар самолёттар-биле чепсегленген. Реактивтиг самолёттар бистиң кайгамчыктыг калбак-делгем чуртувустуң агаар делгемнериниң карак өгу деп камгалап турар. Совет кижилер тайбың тургузукчу ажыл-иште, олар боттарының камгалакчыларынга ыяк идегээрлер.

Ленинградтың Ленин орденниг шериг округунуң И ужар түүл кезээниң хуудa составы бодунуң байырлалын чаагай ажыл-херектер-биле уткааннар. Дайынчыларның дайынчы мергежилин бедип, шүүргеденчи ужудукчулар тергиин эки өөренип турар.

Кезектиң дайынчылары социалистиг хүлээлгелерин күүседип, Төрээн чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирип турарлар.

ЧУРУКТА: өөредилге-ужудуушкун соонда.

Н. БЕРКЕТОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

САЛГАКЧЫНЫҢ СӨЗҮ

Тывага ужар түүл хөгжүп эгелээнден бээр үжен чыл чаа-ла ажып турар. Бо үеним иштинде тыва ужудукчуларының үш-даа салгалы ак-көк агаар орууда берге-даа болза, хүндүлүг ажыл-ижин кылып турарлар. Тыва ужудукчуларның баштайгылары Чооду Кидиспей, Алексей Ёнзак болгаш өскелер-даа По-2 дээр шуутай ужар-хемелер-биле Тыва Арат Республиканың көжүүн-сумуларының аразынга ужудуп чоруп турганнар. Оон дараазындагы салгалдың кижилери Алексей Чимий-оол, Куулар Канчыыр-оол болгаш өскелер-даа АН-2-лер-биле ужудуп, республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге төлептиг үлүүн киргеннер.

Бистер, бо хүннерниң ужудукчулары, үшкү салгалдың авиаторлары боон, хөөчүннарның чагыгларын хажык чок күүседип, олардың үлегер-чижээн ажылиживиске эдерип турар бис. Бистиң амгы ужудукчулар техниканың сөөлгү чогаадылгалары-биле чепсегленген ЯК-40 реактивтиг самолёттар болгаш вертолёттарда ажылдап турар бис. Мен бодум Бүгүрусланың ужар түүл училищезин доскан соонда, Төрээн Тывамга кээп ажылдай берген мен. Сөөлгү чылдарда менээ күчүлүг техника — МИ-8 дээр вертолётту бүзүрээн. Мээн экипажым кежигүннери болгаш мен болум-даа баштай вертолётка практиктиг ажылды эрткен бис. МИ-8 вертолёт хөй чүүктү болгаш пассажирлерни алыр аргалыг. Ынчангаш бистер ырак-узак тайга-сыннар чедип, аэродром чок черлерге хонуп, инжилерниң болгаш анчыларның, геологтарның болгаш арга-ыяш ажылдакчыларының күзенчиг аалчылары боон турар бис.

Бистиң экипаж онгу беш чылдың дөртку чылының чеди айларының планныг даалгазын чедишкиниг күүсеткени дээш боттарывыстың байырлалывыс бүдүүзүнде мактаткан. Ол биске чоргаарланыышкынны болдурун, чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиниг-ниг сорук киирип турар. Ынчангаш чыл планын дүүсаадан эрте, декабрь 25-те күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган бис.

В. БЕЛЕКПЕН,
МИ-8 вертолёттуң командири.

ТӨӨГҮДЕН ОДУРУГЛАР

Аэрофлоттуң төөгүзү 1923 чылдың февраль 9-та эгелээн. В. И. Ленинниң саналдаанын өзүгаар ССР Эвилелиниң чаваа Хамааты ужар түүлүүн талазы-биле чевүлелди од хүн тургускан. Ол чевүлел ужар түүлүүн бүгү ажыл-чорудулгазын угаан-башкарар хүлээлгелиг турган. Оңче Коммунистиг партия болган Совет чазак хүн бүрү сагыш салын турган. Ужар түүлге хамаарышкан 200 ажыг документилерге В. И. Ленинниң ат салганы оон херечаалдыр.

Үжен чылдарда хамааты ужар түүлүүн төөгүзүнге үргүлдүрбес болуушкуннар болган: совет ужудукчулар челюскинчилерниң амы-тынын алган. Сонгу шыюска И. Д. Папаниниң экспедициязын чедиргеп, В. П. Чкаловтуң болгаш М. М. Громовтуң экипажтары Сонгу полюстуң шыпшык бажын таварты СССР-ниң ужар түүл-космонавтиканың үндезилин салган болгаш ужудукчуларның аразындан ССРЭ-ниң дыка хөй космонавтылары шылгаран үнгеннер.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында хамааты ужудукчулар Аэрофлоттуң төөгүзүнге эвээш эвес алдарлыг арынарны кирип бижиткеннер: олар дөрт чартык миллион шак ужудуушкуннарны кылган, ийи чартык миллион шак дайынчы ужудуушкуннарны боттандырган, үш чүс мүн тонна чүүктү дажыглааннар. Олар дайынның ёмылынче дөртен мүн ужудуушкуннарны кылган.

Совет ужар түүл—космонавтиканың үндезилин салган болгаш ужудукчуларның аразындан ССРЭ-ниң дыка хөй космонавтылары шылгаран үнгеннер.

Делегейнин XI кинофестивалында

МӨҢГЕДЕ ДИРИГ ЧАҢЧЫЛДАР

Советтер чуртунун революстуг уран чүүлү Октябрьын баррикадаларына төрүттүнген, ынчангаш совет кинонун 60 чыл оюнга тураскаатканы фильмнер көрүлдезинде Октябрь деп аттыг кино чурук-биле эгелээнинде ханы утка бар.

Октябрь революциязынын он чыл болган оюнга холбаштыр Сергей Эйзенштейнниң тургускан фильмин делегейнин Москвада эртип турар XI кинофестивалынын киржикчилеринге болгаш аалчыларынга август 16-да Төп кино бажынынга көргүскен.

Кышкы ордуну штурмнап турар революстуг массаларнын тура-соруун чүү-даа доктаадыр арга чок. Ордунун шойдан кылган решетказын чүс-чүс чылларда каастап келген хаан түүлүдезин матростун сапык идии таптай базып турар...

Бистин кино документ кылдыр көрүп чанчыга бергенивис төөгүлүг чорукту шлаптыг шын көргүзери-биле фильмнин кадрлары онзаланыр. Ол документ болбайн аан, ынчалзажок болунун чогаадылгазын революцияга бараалгаткан чогаадыкчы кижинин чогаадыкчы бодалы-биле тургустунган документ-тир.

«Революция мени уран чүүлге чедирген, ынчаарга уран чүүл бүрүү-биле революцияже кирген» деп, С. Эйзенштейн бижээн. Оон эш-өөрүнүн — совет кинематографиянын үндезилекчилеринин кайызы-даа ол сөстерниң адаанга адын салып болур ийик. Оларнын чогаалдарын база-ла эрткен үени көргүскен фильмнер көрүлдезинин программазында кирген: Б. Пудовкиннин «Чингис хаанның үре-салызы», А. Довженконун «Арсенал», Б. Барнеттин «Кыдыг булун» деп кинолары.

Оон дараазында элээн сөөлүүредир тургускан фильмнерни: И. Савченконун «Тарас Шевченко», В. Шукшиннин «Калина красная» деп киноларын көргүзер.

— Амгы юбилейлиг кино көрүлдезинин программазынга ол фильмнерни киргенгі таварылга эвес — деп, ССРЭ-нин кинематографистер эвилелинин баштаар черинин секретары А. Караганов чугаалаан. — Совет кинонун хөгжүлдезинин бурунгаарлаашкынныг чорудулгазын ол фильмнерден тураскаалдыг үелер кылдыр тодаргай көрүп болур. Бүгү алды он чылдарның дургузунда кино чонун бүдүрген ажыл-үүлезин алгавышаан, бергелерин ажыл эртеринге дузалавышаан, тиилелгелеринге өөрүвүшаан, чон-биле кады чоруп келген. Совет экранын панорамазы шынап-ла кедергей делгем. Ынчалзажок кинонун маадыры кезээде-ле чаа делегейнин кижизи —болунун үезинин эң-не мурнакчы идеалдарынын талакчызы, тургузукчузу, тук тудукчузу кижи болуп келген болгаш ындыг болуп артып-даа турар.

Делегей кинозунун ховар дээн чогаалдарындан эрткен үени көргүскен фильмнер база-ла Москванын кино көрүлдезинин программазында кирип турар. Ол көрүлде «Иллюзион» деп кинотеатрда эртип турар, оон чарлал азар черин Рене Клерниң, Кинг Видорнун, Акира Куросаванын, Ежи Кавалеровичиниң болгаш өске-даа ат-сураглыг мастерлерниң аттары каастап турар.

Эрткен үениң эң дээре фильмнерин фестивальдың экраннарына ол хире хөйну көргүзүп турары таварылга эвес. Чүвенин алыс дозун көөр чорук гуманизмнин, тайбынның болгаш улустар аразынга найыралдын идеалдарын алган турар мурнакчы кино уран чүүлүнүн чанчылдарынын салгалдынын ханызы-биле медереп билириңге дузалап турар. Чүгле ол чазагай эчис сорулгаларга шынчы чорук делегейнин Москвада болуп турар кинофестивалынын конкурузунче «эрттирилгени» хандырып турар.

Вьетнам режиссер Лонг Ванның «Чүгле бурунгаар» деп чаа фильмин фестивальдың үшкү хүнүнде уран-чечен фильмер маргылдаазынын жюризинге киргген. Вьетнамнын мурнуу районнарынга оларны хостаанының соонда баштайгы хүннерде тайбың амыдыралды айлаан таварыштырары кайы хире берге болуп турганының дугайында сагыш-сеткилди хайныктырып келир шынны ол фильмде чугаалап турар. Бодунун чуртунун канчаар чуртап, чүү дээш демисежип турарынга режиссерлүн болунун хууда киржилгези-биле бадыткаттынган шынныг чорук даштыкы эжелекчилеринин болгаш сайгончу саттыныкчы чалчаларның дарлалының аланга хөй чылларда туруп келген улус массаларының бот медерелинин өскенин көргүзүп турар.

Америк режиссер Холл Бартлеттин «Санчестин төлдери» деп фильми мексикан ажылчынының өг-бүлезинин ажыг-шүжүглүг салым-хуузунун дугайын, ажык-ооча делегейнинге тыптып келир өскерликчи чоруктун дугайын тоожуп турар. Актёр Энтони Куин бодунун чанчыл болган салым-чаяанныын ол кинога база катап көргүскен.

Бельги режиссер Жан Маринин тургускану «Өскедерниң амыдыралында өнчүк» деп кино чурук кижинин төлевин хемчээринин кол чүүлү — акша болуп турар капиталистиг делегейнин социал оюлганнарын сойгалап илередин турар.

Ол хүн фестивальга база бир чогаадыкчы ужуражышкын болган: кино көрүлдезинин болуп турар чери «Россия» гостиницага баштайгы парлалга конференциязы эрткен. Кинонун мастерлери чогаадыкчы планнарының дугайын, амгы делегейде кино уран чүүлүнүн ужур-дузазының дугайында бодалдарын журналистерниң мурнунга чугаалаан.

И. ВЕКСЛЕР, В. ДЖАЛАГОНИЯ, СЭТА-ның корр.

БӨМБУРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Бөгүн—Вьетнамга Август революциязының 34 чыл ою

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ШУУРГАНЫ

Вьетнамга август—шуурганнар үеи. Оон уламындан болдунган чайыктыг чаъстаашкыннар үш-дерт хонук улажып, Ханой кавызының хемнер, хөлдери эриктерин ажып келир. Ындыг чаъстаашкынларның соонда ак-көк туманнарлчак өн делир эңгирген хылыш дээр хөлду бүргей аптар, а хоорайның бүгү төөгүзү бодунун мун ажыг чыл төөгүзү турза-даа, көрүштүг, харын-даа аныяк шинчи кирип келир. Бурунгу трамвай онзагай дааш-шимээннинг чүве дет пайысылалдын кол магистралы — Чангтиен кудумчузу-биле бар моруур—төнчү чокка шуушкан чадаг-тергежилерни биче када ара доктаатпышаан, хөлдүн эриин долгандыр ол маннан турар. Ол кудумчу Ханойнун Улуг театрынын баарынга барып үскен. Дөртен беш чылдың август хүннеринде маңаа бир-ле дугаарында көстүп келгени ышкаш шак-ла ындыг—улуг алдын беш-адырлыг Кызыл туктар ам ону шимээн.

...Француз протекторатты японнарга эжелеттирген Тонкин найысылалы (колониалдыг үеде Вьетнамның Соңгу түгүн ынчалдыр адап турган) августун өгезинде-ле күчүлүг политиктиг шуурганның эзимин биле бергензиг турган. Август 15-те дүжүп бериишкин дугайында актыгы милитаристи Япония ат салган. Август 17-де ханойжуларның хөй кижилиг чыскаалы Улуг театрның баарында шөлге болган. Вьетнам императорнун дүжүр шелдирген тугу чыылган чоннун кырынче театр балконундан барып дүшкен, а Хо Ши Минниң удуртулгазы-биле коммунистерниң баштааны Вьетминьнин Улусчу фронтузунун тугу —алдын беш-адырлыг Кызыл тукту чыскаалчылар диңмиттиг адыш часкан турда аңаа аскан. Дараазында хүн чыскаалдар бүгү хоорайга болган, а август 19-та Ханойга эрге-чагырга Национал хосталга комитединин холунче шилчээн. Ол төөгүлүг болуушкуннарның соонда сентябрь 2-де Ханойда Бадинь шөлүнде индирден Хо Ши Мин (ам ында оон мавзолейи бар) чурттун хамаарышпас чоруун болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканын (ВДР-нин) тургустунганын чарлаан.

1945 чылдың август революциязы Вьетнамга ынчалдыр тиилээн. Бир бодаарга ол чиик болгаш дүрген эрткен ышкаш кылдыр сагындырар. Шынында, Квантун армиязын чылча шапкаш, тиилелгеге эң чүгүла салыышкынны Совет Эвилели киргген, ынчангаш милитаристи Японияның дүжүп бериишкини Вьетминьнің фронтузунун эрге-чагырганы хан төгүүшкүн чок эжелеп алырынга таарышкан төөгүлүг байдалды тургускан.

Ол ындыг болган-даа бол, дөртен бештин август хүннери вьетнам революсчуларга үр эвес тайбың кыска үелерниң бирээзи болган.

Революцияның тайбың үечадазы үр болбаан. Чурттун Мурнуу түгүн эжелеп алган англичаннар, Соңгу түгүн эжелеп алган чанкайшистер база киришкен болуушкуннарның нарын шуурганы алызында барып француз колонизаторларның дедир эзп келириңге болгаш 1946 чылда вьетнам улустун удурланыышкынының баштайгы дайыны эгелээринге чедирген. Ханойнун болгаш Соңгу Вьетнамның өске-даа хоорайларының кырынга кызыл туктар база дагын киискин чаттылган. 1954 чылдың мырыңай чайынынга чедир Вьетнамның Соңгу чүгүнүн даглары болгаш шыргайлары база дагын революсчуларның баазазы апарган.

Ынчанмыже революция үргүлчүлевишаан турган: ам ол ийи фронтуга: Соңгу чүкке социализмнин үндезининерин тургузарынга болгаш Мурнуу чүкке американызырак чалча өзүчурумга удур чепсектиг демиселге уламчылаан. 1964 чылда, демократтыг Вьетнам бирги беш чылын доозупканда, АКШ ужар чүүлүнүн болгаш флодунун куштери-биле ВДР-ге удур шуут агрессинны өөскүдүп үндүрген Дайын бүгү чуртту база дагын хаара туда берген.

Ындыг кедергей нарын байдал турзажок, хожудангай тараачын ажыл-агыйлыг Соңгу Вьетнамга социализмнин үндезиннери тургустунуп турган. Көдээ ажыл-агыйга социалистиг сектор 1960 чылда-ла тургустунган. Көдээге коллективизация колдуунда доозулган. Ол чорук хоорайның болгаш көдээнің аразынга идегелдиг эвилелди, кады ажылдажылганы хандырган. ССРЭ-нин болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимчеази-биле Соңгу Вьетнам он-он чаа үдетпүр будүүрүлгелерин туткан, эрги будүүрүлгелерни калбарткан болгаш чаарткан. Бир эвес 1955 чылда үлетпүрге ажылчын холдарның чүгле 5,8 хуузу хаара туттунган турган болза, 1975 чылда ажылчын аңгы ажылчы чоннарның 11,3 хуу болган. 1960 чылдан 1975 чылга чедир мергежилдиг ажылчыннарның саны барык алды катап көвүдээн.

Америк агрессияга удур вьетнам улустун удурланыышкынының маадырлыг дайынын болгаш чалча өзүчурумга удур Соңгу болгаш Мурнуу чуктерни катап каттыштырар дээш вьетнамнарның революстуг демиселин 1975 чылдың тиилелгелиг чазы доскан. Ол тиилелге дээш чоннун эң эки миллионмиллион оолары болгаш кыстары амы-тынын берген. 1976 чылдан өгелээш Вьетнам Социалистиг Республика деп адай берген чурттун төөгүзүнге чаа үе-чада келген. Вьетнам коммунистинин 1976 чылдың декабрьда болган IV съездизи бүгү чуртка социализмни тургузарының программазын хүлээп алган.

Улусчу эрге-чагырганы чылдарында Соңгу Вьетнамның экономиктиг өзүлдезинин үндезиннери тургустунуп турган. Көдээ ажыл-агыйга социалистиг сектор 1960 чылда-ла тургустунган. Көдээге коллективизация колдуунда доозулган. Ол чорук хоорайның болгаш көдээнің аразынга идегелдиг эвилелди, кады ажылдажылганы хандырган. ССРЭ-нин болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимчеази-биле Соңгу Вьетнам он-он чаа үдетпүр будүүрүлгелерни калбарткан болгаш чаарткан. Бир эвес 1955 чылда үлетпүрге ажылчын холдарның чүгле 5,8 хуузу хаара туттунган турган болза, 1975 чылда ажылчын аңгы ажылчы чоннарның 11,3 хуу болган. 1960 чылдан 1975 чылга чедир мергежилдиг ажылчыннарның саны барык алды катап көвүдээн.

Америк агрессияга удур вьетнам улустун удурланыышкынының маадырлыг дайынын болгаш чалча өзүчурумга удур Соңгу болгаш Мурнуу чуктерни катап каттыштырар дээш вьетнамнарның революстуг демиселин 1975 чылдың тиилелгелиг чазы доскан. Ол тиилелге дээш чоннун эң эки миллионмиллион оолары болгаш кыстары амы-тынын берген. 1976 чылдан өгелээш Вьетнам Социалистиг Республика деп адай берген чурттун төөгүзүнге чаа үе-чада келген. Вьетнам коммунистинин 1976 чылдың декабрьда болган IV съездизи бүгү чуртка социализмни тургузарының программазын хүлээп алган.

Улусчу эрге-чагырганы чылдарында Соңгу Вьетнамның экономиктиг өзүлдезинин үндезиннери тургустунуп турган. Көдээ ажыл-агыйга социалистиг сектор 1960 чылда-ла тургустунган. Көдээге коллективизация колдуунда доозулган. Ол чорук хоорайның болгаш көдээнің аразынга идегелдиг эвилелди, кады ажылдажылганы хандырган. ССРЭ-нин болгаш социалистиг

ЧАА ЧҮҮЛДЕР БОЛУУШКУННАР ФАКТЫЛАР

КИРЖИП ТУРАР

Барыын-Хемчик районунуң «Мажалык» агиткультбригадазы республикада эки ажылдыг агиткультбригадаларның биредзи. «Мажалыктың» аалдап кэрин малтыннар, тараажылар, сигенчилер четтикпейн манаарлар.

Бо хүннерде «Мажалык» Аянгатының, «Барлык», «Доң-Терезин», «Шекпээр» совхозтарының, Эдегей, Бижиктиг-Хая, Суг-Кажаа сүт-бараан фермаларынга солун программалыг концертин көргүзүп чораан. Барыын зонага мал чеми белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка Барыын-Хемчик район бирги черни эллэп. Ооң шаңналын «Барлык» совхозтуң Тей бригадазынга тывыскан. «Мажалык» аңаа база концертин көргүскен.

Агитбригаданың кежигүннери чүгле оюн, концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмас улус. Олар 10 тонна сиген белеткээр планын «Шекпээр» совхозтуң сиген шолунге 13 тонна кылдыр күүсеткеш, хүлээдип бергеннер. Агитбригаданың кежигүннеринден идепкейлиг киржикчилер эвээш эвес. Оларга Культура бажыңының директору Дырышпан Монгуш, чурулга мастерскаязының эргелекчизи Биче-оол Куулар, чурукчулар Василий Гусев, Сергей Өлзей, Владимир Ховалыг, районуң Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу Стал Саяа хамаржыр.

«Мажалык» бо хүннерде Чадаанада болуп турар агитбригадаларның зона көрүлдеринде киржип турар.

Б. МОНГУШ.

ЧУРТУНЧЕ ЧАНАРЛАР

Студент тудуг отрядтары амгы үеде боттарының тудуг объектилеринде сөөлгү хүшөрин ажылдап турар. Кызылдың педагогика институдунуң «Хүреш» база Моол Арат Республиканың Улан-Баторда медицина институдунуң «Цамхаг» («Маяк») студент тудуг отрядтары Министрлер Чөвүлелиниң бажыңының тудуунда ажылын дооскан, Магистральная кудумчузунда 80 аал чурттаар бажыңны тудуунда ажылдап турарлар. Ук отрядтар чүгле ажылдаары-биле кызыгаарлаттынмайн, интернационалчы кежээлерни эрттирип, пайыралдың доңун быжыктырып турар. Олар болуп эткен кудумчу байырлалынга пайыралдыг киришкеннер. Ам бо хүннерде «Хүреш» биле «Цамхагтың» кежигүннери Шупенское суурда экскурсиялап турарлар. Моол Арат Республикадан келген студентилер төрээн чуртунче удавас аъттаныштарлар, бистиң студентилеривис чаа өредилге чылынга белеткеним арттарлар.

АЛДАП ЧОРААН

Ак-Довуракты Культура ордузунда уругларның цирк уран чүүлүнүң студиязы ажылдап турар. Г. Петриченконуң удуртканы бо коллективтиг солун концерттери чүгле Тываның эвес, а республикадан дашкаар чамдык черлерниң чону база сопуурган көрген.

Ак-Довурак хоорайның аныяк артистери бо чайын республиканың пионер лагерьлериниң дыштаныкчыларынга солун программалыг концертти көргүзүп чораан, чоокта чаа эвээ келген. Делегейниң уругларының чылынга тураскаатканы фестивальга база киришкеннер.

Чайгы дыштанылгазының үеинде олар Дубинин, Гагарин, Терешкова, аттарлыг, «Металург», «Байлак» «Чагытай», «Орлёнок», «Строитель» пионер лагерьлериниң уругларынга концерттерин бараалгаткан.

Тываның даг-лукчуларының аныяк хоорайының бичии артистери «Строитель» пионер лагеринге дыштанган. Олар шулук номчуурунга-даа, чыскаал марыжынга-даа бирги черлерни эллэннер.

БИСТИҢ КОРР.

Идеология фронтузунуң дайынчызы

КАЙЫЗЫНГА- ДААА...

Хөндергейде дузалаал школаның башкызы Алдын-оол Эртинеевич Сат идеология шугумунда 26 чылдың нүүрүнде ажылдап турар. Ону көрбээн чүвези, көдүрбээн хөнзө чок кижи деп хөөрем чок адап болур.

Кижи болуру чажындан, аът болуру кулунундан деп тыва чонуң үлегер сөзүн А. Э. Сатка дорт хамаарыштырып болур. Ол школачы чылдарында-ла помга ынак, солун-сөткүүл номчаан, класының мурнунга солун чугаа кыла берген турар. Ынчангаш өөрүнүң ону «илеткелчиг» азы «оратор» деп шолалап чораанында ужур-ла бар. Ол бичиизинден тура, сонуургачал чораан. Билдинмес айтырыглар айтырып, география, төөгү башкыларын амыратпас турган. Орус классиктерден эгелээп, совет чогаалларының дээжи чогаалдарындан үзүндүлерни, чамдык шүлүктерни шээжилеп ап турган. Чижээ А. С. Пушкиниң «Капитан уруундан» үзүндүнү, В. В. Маяковскийниң «Владимир Ильичқ» деп поэмазын, С. А. Сарыг-оолдуң «Саңы-Моге» деп шүлүглелин номчуй бээрге, өөрү ону долгандыр олурупкаш, таалап дыннаар турган.

Ортумак школа соонда, А. Э. Сат Кызылдың башкы институдунуң тыва дыл, төөгү факультединге өөрөнип киргеш, ону 1957 чылда чедиишкиниг дооскан. Ол-ла чылдан эгелеп Хорум-Даг школазынга орус дыл башкылавышаан, өөредилге эргелекчилей бергеш. Ооң соонда Чыраа-Бажы, Шеми, Хөндергей школаларынга ажылдап чораан. Сөөлгү чылдарда ол Хөндергей ортумак школаның үстүкү классларынга орус дыл башкылап турар.

Номдан, солун-сеткүүлден салдынмас, шыырак билиглиг башкыны политиктиг болгаш экономиктиг билиглериниң пропагандилинге томуйлаандан бээр чээрби ажыг чыл болганы ол.

— Кижиниң ажыл-амыдыралынга арга-дуржулгазын берип, четпес талазын кызыл арыгга-ла чугаалап, делгем орукче кижини чедип үлүгүп кэрлер хөй боор чүве. Ындыг хоочуннарга кезээ мөнгеде өөрүп четтиргенин илередип, оларны кижи хүндүлел-биле сактып чоруур боор-дур. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору Г. Ч. Канчыыр-оол мөн пропагандистен ажылдаарымга орукту ажыдып, арга-сүмени берип чорду. Мөн эрттиргеним кичээлдерге олуржуп, методиктиг сүмелерни берип турду. Ол коммунистиг ачызында бо хүннерге чедир пропагандистен, аныяктарга арга-мергежилим дамчыдып берип чор мен—деп. Алдын-оол Эртинеевич чугаалап олурар.

Амгы «Хөндергей» совхозывчан СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң салбыры турда, 1969 чылдан 1977 чылга чедир экономиктиг билиглериниң үндезинниринө өөренир школага пропагандистен, ортумак звеноның специалистери-биле ажылдаан. Алдын-оол Эртинеевичиниң кичээлдериндеи чылдагаан чокка озалдаар дыннакчы турун көрбээн. Тема бүрүзүн республиканың, районуң, совхозтуң ажыл-амыдыралы-биле холбап турган, көргүзүг материалдарын, чечен чогаал номнарын, плакаттарны, магнитофонну, диафильмнерни ажылдап турган, тайылбырлаар. Пропагандистиң дыннакчыларындан Д. Сат, В. Куулар, Д. Тюлюш, Ч. Монгуш, А. Тюлюш, М. Долгар-Сюрюн олар эртемнерни эки шингээдип ап, билиглерин боттарының ажылынга ажыглап, амгы чаа «Хөндергей» совхозтуң экономиказын быжыглаар дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

А. Э. Сат республиканың эки пропагандистериниге санадып, семинарларга киржип, өске пропагандистер-биле арга-дуржулгазын солчуп турар.

Алдын-оол Сат чаңгыс черчурттугларының араазынга талантылыг бот-тывынгыр артист деп сурагжаан. Ол сценага үнүп кэргге, ооң арын-шырайы бир янзы апарып, кыптыгып, чырыткыланып турганзыг апаар. Совхозтуң школаның ажыл-ижинде болгаш улуг-даа, бичии-даа кижилериниң аажы-чаңында четпестерни шоодуглар кылдыр боду чогаадып алгаш, концерттерге ырлап азы шүлүктөп бадырыптар. Ырлап, шүлүктөп, танцылап турда ону кижи магадап ханмас. Ол өг-бүлезиниң кежигүннери-биле инструменталдыг оркестрге ойнай бээрге, зал шыпшың баар. Оолдары — Александр, Анатолий болгаш Андрей олар ада-чезиниң уран чүүлге суидулуун дээп салгаан. Оолдарның иези Зинаида Шыыраповна хоочун башкы, ол ырлаарынга кончуг ынак.

Алдын-оол Эртинеевич «Билиг» нитилелиниң эге организациязын база удуртуп турар. Ук эге организацияның кежигүннери О. Очур, Д. Сат, М. Машчалдыр олар чон мурнунга бедик утка-шынарлыг лекция, беседаларны кылып турар.

Д. ЧЫМБА.

ШКОЛАЧЫЛАРГА

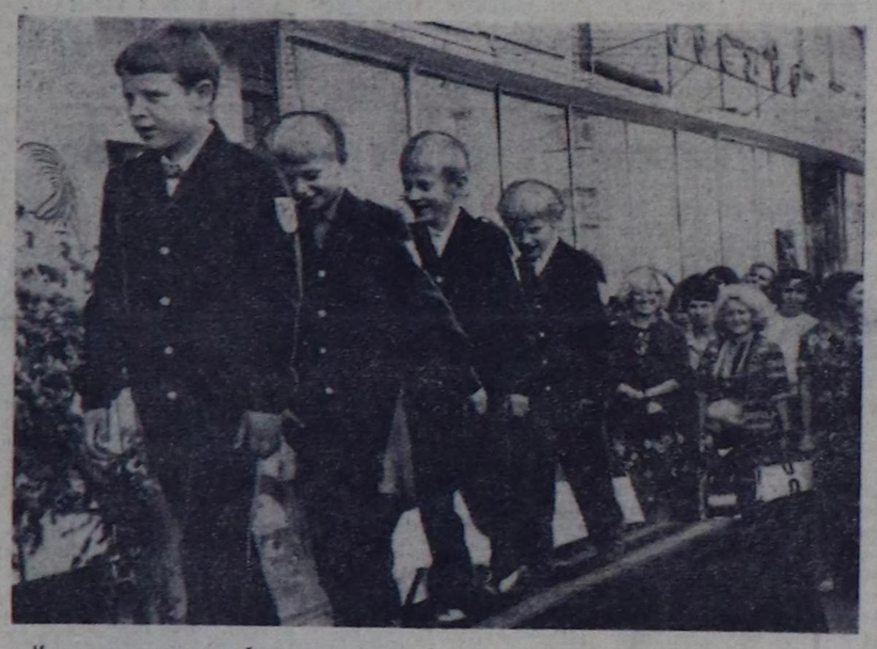

Кызылдың үлетпүр бараанналар садыы 1979—1980 өредилге чылынга уткуштур школа назылыг болгаш бичии уругларга идик-хеп аймаа садарының базаарын август айның эгезинден эгелеп организастаан. Ук базаарны Делегейниң уругларының чылынга тураскаатканы. Ооң баштайгы хүннеринде чаа фасоннуң идик-хевин садып алыкчыларга көргүзүп турган садыг-лаан.

Ол базаар август 24-ке чедир уламчылаар.

ЧУРУКТА: школачылар хевиниң көргүзүүнүң үеинде.

Сөзү болгаш фотозу А. МОНГУШТУУ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — «Сула шимчээшкинче турулар!» 11.00 — «Будильник». 11.30— «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 12.30 — Делегейниң уругларының чылынга. «Кызыл галстуктуг байырлал». Документалдыг телефильм. 13.20 — «Шуптузуп биликсээр мен». Киножурнал. 13.30 — «Музыкалыг киоск». 14.00— «Кодээ шак». 15.00—«Театр шинзи». В. Розов— «Тургустунуп келген байдал». Күрүнениң Евг. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шинзи. 16.55 — «Цирктиң оттары». 17.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 18.35 — «Бөгүн — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү». Шерпг-Агаар Күштериниң Кол командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министериниң оралакчызы, авиациының кол маршалы Совет Эвилелиниң Маадыры П. С. Кудаховтуң чугаазы. 18.50— ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге, тураскаатканы концерт. 19.30 — «Делегей панорамазы». 20.15 — «Петя—петушок». Мультфильм. 20.25— «Ыры-79». 20.55 — «Каткыны долгандыр». Останкинонуң концерт студиязынга шоодуглар кежээни. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 — Кодээ ажыл-агыйның ишчилериниге концерт. 23.50— 00.40 — Академиктиг эжиндиришкинге элээдп оодарының аразынга делегей чемпионады. Крылатскийниң эжиндиришкин каналындан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

АВГУСТ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00— «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 11.05 — Мультфильмнер программазы: «Петушок биле хүнчүгеш». «Арганың аян-чорукчулары». 11.35 — Уругларга фильм. «Сугже дүшкен хоорайның дилекчилери». Уран-чечен фильм. 12.45—«Билдингир бол. хуулгаазыныг». Профессор С. П. Капица эрттирер. 13.45— Медээлер. 13.50—16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20— «Эжиндиришкин». Документалдыг фильм. 17.10 — «Биетиң садыыс».

КЫЗЫЛДАН

17.40—«Эдлчеглен эдлчег чедир». Телефильм. 17.55 — Телемедээлер. 18.05 — «Найырал». Телепрограмма.

МОСКВАДАН

18.55 — «Беш чыл. Дөртү чылы». «Мөөн мергежилим — шахтёр». 19.55 — «Дагда уя». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шинзи. Д. Мамин-Сибиряктың романын өзүгүп. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 — «Ырлажыылыңар, оңнуктер!» Музыкалыг программа. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Лещенко эрттирер. 00.25—01.15 — Аът спортунга Европа чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.40 — «Чаштар маршрудуу-биле». Уфа хоорайга болган туристериниң Бүгү-эвилел слёдунуң дугайында. 18.20 — Латви ССР-ниң улустуң артизи композитор А. Калныньшың чогаалдарындан концерт. Оон 100 харлаан оюнга уткуштур. Ригадан дамчыдылга. (Интервидение).

МОСКВАДАН

18.55 —Н. В. Гоголь — «Эргги шагның помещиктери». И. В. Ильинский номчуур. 19.40 — «Приетения». Фильм-концерт. 20.10—20.20 — «Алкоголь болгаш ооң уржуу». Документалдыг фильм.

АВГУСТ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 11.05 — «Эң-не, эң-не, эң-не...» Мультфильм. 11.30—Д. Мамин-Сибиряк —«Дагда уя». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шинзи. 14.05 — Медээлер. 14.10—16.00 —Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20— «Сөөн күш-ажылын — сөөн бедиин» Киноп программа: «Анна Ивановна кандыг кижил?». «Мергежили — ажылчын». 17.10 — «Поэзия». И. Уткин. Дамчыдылгада шүлүкчүлер С. Наровчатов, А. Жаров, Д. Самойлов, В. Казин. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Козловский олар бар. 17.55— А. Глазунов — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг симфония оркестриниң күүседзи-биле «Раймонда» балеттиң музыказы. Арфага солону РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Толстая, дирижёр — РСФСР-ниң улустуң артизи А. Дмитриев олар күүседир. 18.15 — «Революцияның маршалы». Уран-чечен телефильм. 1-ги серизы.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — Телемедээлер. 19.30 «Амыдыралче кирип тура». Аныяктарга дамчыдылга. 20.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15 — Делегейде бөгүн.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Руль артында». Дамчыдылга. 21.00 — Чарлаалдар. 21.10 — «Мыңдыг чүве болу берип болур» Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

21.30 — «Опера-биле ужуражылга». Дж. Перголези — «Чалча-дээрги». Фильм-опера (Италия). Кол партияларда —А. Моффо, П. Монтарсоло. Дирижёр — Ф. Ферарра, музыковед С. Виноградованың тайылбыры. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 —«Чараш болуру берге бе?» Парикмахерлериниң делегей конкурузунуң типлекчилери-билe ужуражылга. 00.10— —00.40 — «Оризонт» ансамблиниң концерти. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Мактаныкчы моортайның ужураллары». 18.45 — «Черни улгаттыр көргүзерге». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.20 — «Апыяктарның алдези».

КЫЗЫЛДАН

20.15— «Пехлеваны». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.30—21.30 — «Петр Капица дугайында чугаалар». Документалдыг телефильм.

АВГУСТ 22

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 11.05 — «Сээң амыдыралының ному». 12.00—«Опера-биле ужуражылга». Дж. Перголези — «Чалча-дээрги». Фильм-опера. 13.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер.14.00 — Медээлер. 14.05 —16.00 — Чапсар. 16.00 —Медээлер. 16.20 — «Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүкче». Киноп программа: «Кемерово», «БАМ-че поездилер чоруп тур», «Океанче корундур». 17.05 Москваның С. Орджоникидзе аттыг заводунуң Культура бажыңының «Гусляры» ансамблиниң көргүзүү. 17.25 —«Оруе чугаа». 17.55 — «Горнистер, харыылаңар!» 18.25 — «Революцияның маршалы». Уран-чечен телефильм. 2-ги серизы. 19.30 — «Амыдырал эртеми» (Интервидение).

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Телемедээлер. 20.10 —Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.15 — Делегейде бөгүн. 20.30 — «Хүнге болгаш найыралга — байыр!» Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг «Артек» пионер лагериниң дугайында документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

20.45 — «Азия диптиң төвүлде». Дамчыдылга. 21.15— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.30 — «Совет киноның 60 чылы. Дамчыдылганы уран чүүл эртемниниң доктору В. Е. Баскаков чорудар. 22.30 —«Ye». Информастыг программа. 23.00—00.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Шахтёр» (Донецк). Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Үжен харылыглар». Документалдыг фильм. 19.50— Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Хөглүг аалгалар».

КЫЗЫЛДАН

20.15— «Селбер баштыг робинзоннар». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.45—21.30 — «Шуптуп у е пайыралдыг өг-бүле бис». Музыкалыг программа.

АВГУСТ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00— «Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги сула шимчээшкин. 11.05— «Хөглүг старттар». 11.40— «Адыглар санап чоруулам». Документалдыг телефильм. 11.55 — Уругларга — фильм. «Төлептиглериң аян-чоруу». Уран-чечен телефильм. 1-ги серизы. 13.00— «Меңээ ырыны бүзүрээн». Фильм-концерт. 13.45—Медээлер. 13.50— 16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20— «Ажык чугаа». Документалдыг телефильм. 17.20—«Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». Күрүнениң Орус музейи. XVIII векти уран чүүлү: Д. Левицкий, В. Боровиковский. Ленинградтан дамчыдылга. 17.50—Делегейниң уруглар чылынга. «Найыралдың ырызы». Социалистиг чурттарның уругларының ниити ыр коллективтериниң Сочиге болган делегей фестивалының дугайында. 18.30 «Объектив».

КЫЗЫЛДАН

18.50—Телемедээлер. 19.00— «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга. 19.20 — «Альпинизм — мөөн мергежилим». Документалдыг фильм. 19.30 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15 — Делегейде бөгүн. 20.30— Румын улустуң национал байырлалы — фашист дарладдан Румынияны хостаанының хүнүнге». Румын Социалистиг Республиканың телевидениезинин программазы. 22.30— «Ye». Информастыг программа. 23.05—Корина Кирпак ырлап тур. 23.35— 01.00—«Хөгжүм амыдыралы» деп тележурнал. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.50—Велоспортка делегей чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга. 19.30— «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 20.00— «Чурук бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

20.15—21.50 — «Танымышкын». Уран-чечен фильм.

АВГУСТ 24-ТЕ.
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00— «Ye». Информастыг программа. 10.40— Эртенги сула шимчээшкин. 11.05— «Орлёнок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң ССРЭ-ниң МЭА-зының корреспондент кежигүнү В. А. Таболин-биле ужуражылгазы. 12.05—Уругларга фильм. «Төлептиглериң аян-чоруу». Уран-чечен телефильм. 2-ги серизы. 13.10—Гнесиниер аттыг музыка-педагогтуг институттуң улустуң хөгжүм херекселдери факультединиң педагогтарының болгаш студентилериниң концерти. 13.55—Медээлер. 14.00—16.00— Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20— Делегейниң уруглар чылынга. «Бөмбүрзектиң келир үеэн». Документалдыг фильм. ССРЭ — Болгария кады кылган. 17.10— «Шыдыраа школазы». Делегей гроссмейстери А. А. Котов эрттирер. 17.40—Молдавияның уран чүүл коллективтериниң концерти. 18.00— «Бөгүнгү хүн— даартагы хүн». Казак ССР-ниң Талды-Курган областының «Октябрьниң 40 чылы» колхозунуң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Соведниң депутады, Социалистиг Кушажылдың Маадыры Н. Н. Головацкийниң дугайында телеочерк.

КЫЗЫЛДАН

18.45—«Шыяанам». Уругларга тоолдар. 19.05— «Тываның неделязы». Информастыг программа. 19.20— «Чаагайжылгага—хүн бүрүүн кичээнгейн». Дамчыдылга. 19.30 —Телемедээлер. 19.45—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.55— «Боцман». Уругларга уран-чечен телефильм. 20.15— Делегейде бөгүн. 20.30—«Алкоголизм». Эмчиниң бесседазы. ССРЭ-ниң МЭА-зының академиги Г. В. Морозов эрттирер. 21.00 — Спорт дугайында ыры темазынга фантазия. Төп телевиденисниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада оркестри А. Михайловтуң удуртулгазы-биле күүседир. 21.10 — «Француз дыл кичээли». Уран-чечен телефильм. 22.30— «Ye». Информастыг программа. 23.05— «Ыры-79». «Трехгорная мануфактура» комбинаттың В. И. Ленин аттыг Культура ордузунга концерт. 00.30—01.05— «Оканың кырында бажың». «Поленово» музейниң дугайында. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.45—«Ынак шүлүктер». 19.15—«Кызыл Клайдының маадыры». Англияның ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы Джон Маклинниң 100 харлаарынга. 19.25—«Москва болгаш москвачылар».

КЫЗЫЛДАН

19.55—21.05—«Николай Симонов». Уран-чечен фильм.

АВГУСТ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги сула шимчээшкин. 11.05—«Буратинонуң делгелгезе». 11.35— «Силерге, ада-иелер». 12.05— «Улустуң аялгалары». 12.20— «Советтер болгаш амыдырал». 12.50—Музыкалыг программа. «Эртенги почта». 13.20— «Шимчээшкиниң айыл чок чоруу дээш». «Кичээнгейлиг, чаштар!» ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ-зинин Кол эргелелиниң салбыр начальниги Н. Д. Сорокин эрттирер. 14.00 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Азербайджан ССР-ниң улустуң чурукчузу Т. Нарыманбеков. 14.40— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 15.25—Уругларга фильм. «Он ийи харлыг туруда». Уран-чечен телефильм. 16.30—Делегейде бөгүн. 16.45— «Спортлото» тиражы. 17.00— «Силериниң дилээнер өзугаар ужуражылга». ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри Н. Н. Тарасов, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Леня, РСФСР-ниң чиик үлетпүрүнүң министри Е. Ф. Кондратьков, ССРЭ-ниң Күрүланының кылдыс начальниги Э. И. Разумеев олар киржирлер. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар. 17.45—Мультфильмнер программазы: «Кымныңбиле-даа эштешпес эзремчигей дугайында». «Ийи тоол». 18.15—«Дириг амытаннар делегейинде». Н. Н. Дроздов эрттирер. 19.15—«Кижи. Чер. Октаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер. 20.00 —«Челзош». Улус чогаадылгазының 3-кү делегей фестивалының телепрограммазы. ССРЭ. 20.25— «9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин эрттирер. (Интервидение). 21.25—«Стакан суг». Уран-чечен телефильм. О. Э. Скрибтиң шинзи-биле. 1-ги серизы. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 20.05— «Стакан суг» деп уран-чечен телефильмниң 2-ги серизы. 00.10—01.10— «Нитти Гритти дет Бенд». (АКШ) ансамблиниң концерти. Останкинонуң концерт студиязынан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

АВГУСТ 26-ДА.
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40— «Сула шимчээшкинче турулар!» 11.05— «Яшлык». Фильм-концерт. 11.30— «Будильник». 12.00— «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен». 13.00— Делегейниң уруглар чылынга. «Кижи чажындан хевирлеттинер». Документалдыг телефильм. 13.30— «Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер. 14.00— «Кодээ шак». 15.00— «Оператор Кыпстың чаа ужуралдары». Мультфильм. 15.20— «Театр шинзи». А. биле П. Тур —«Кара чаңгыс хереги». ССРЭ-ниң Москвада М. Горький аттыг академиктиг уран чүүл театрының фильм-шинзи. 17.25— «Кино аян-чоруктар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 18.25 — «Бөгүн— Шахтёрниң хүнү». 18.40—Шахтёр хүнүнге тураскааткан концерт. Эвиледдер бажыңының Колонналыг залындан дамчыдылга. 19.30—«Делегей панорамазы». (Интервидение). 20.15— «Улуг номнуң эгелери». «Тиилекчилериниң оруктары». 3-кү фильм. 21.00— «Неделяның сески хүнү». Телешин. «Бистиң кожаларывис» деп чыындылардан. 22.30— «Ye». Информастыг программа. 23.05 —«Силерге, кодээниң ишчилери!» Күрүнениң Воронежте орус хорунуң күүселдеи. 23.50—00.30— Велоспортка делегей чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

Август 19-та

«НАЙЫРАЛ»: «Эки-ле чор мен» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, (узаткан), 18.30 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночымынды» 9.30, 11.00, «Улуг амыдырал» 13.00, «Дээрги Робинзон» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чапай ының эзирлери» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, «Байырлал хүнүнде» 17.00 19.00, 21.00, (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг моортайның делегей дескиндир аян-чоруу» 9.40, 11.20 «Соигу не» 13.10, «Каскадерлер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Зимородок» 12.00, «Моонлактарлыг мнакшыл» 14.00, 16.00 18.00, 20.00 шактарда.

Август 20-де

«НАЙЫРАЛ»: «Бүгү чүве карак чивеш аразында шинтпирлеттинер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Байырлал хүнүнде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК» «Чапайның эзирлери» 15.00, «Каскадерлер» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночымынды» 10.00, «Хыдыкчылар» 11.30, 13.20, «Эки-ле чор мен» 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

ЧАА КИНО

«Баш бурунгаар истелге» деп кинода болуушкуннар Ыраккы Чөөн чүкте болуп турар. Экономика болгаш мөзу-шынар талазы-биле чугула айтырыгларны фильмде көргүзүп турар, чурттуг байлактарын хумагалыг, ажыл-агыжы ёзу-биле коорулуг кино кыйгырып турар. «Тайганың эзии», «Хеченнин читкени» деп биске билдингир кинолар сагындырар. Кино херек үүлгедиишкининиң дугайында база көргүзүп турар. Ында милициянның капитаны Серёжкининиң истелгени канчаар кылып турарын көргүскен. Ооң ролюн артист Б. Золотухин ойнап турар. Өске ролдарда артистер И. Савкин, С. Сафонов, Г. Юматов болгаш өскелер-даа ойнап турар.

«Тайга эзинде» бистиң хоочун артизивис М. Мунзук ойнаан. А «Баш бурунгаар истелге» заповедник таныгылы Угадайкин деп шолалыг Арсё ашактың ролюн бистиң чаңгыс чер-чурттуувус, ам бо хүннерде Москвада совет киноның 60 чыл болган юбилейинде киржип турар РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Максим Монгужекович Мунзук ойнап турар. «Баш бурунгаар истелге» деп фильм киноэкраннарда үнүп эгелээн.

Редакциының адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет гургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизийнин 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үзетүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кедбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16305. Чагыг № 2146.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1).

ТС—01038.